

Fleck Zoltán

MEDDIG TART AZ ALKOTMÁNYOZÁS?

2022-03-04 | **ESSZÉ**

Nem az Alaptörvényre gondolok, hanem egy igazi alkotmányozási folyamatra, amelynek szükséges eleme a konszenzus. Mennyi idő kell a megegyezéshez? Sőt, mennyi idő kell egy társadalmi közmegegyezéssel támogatott nemzeti minimum megszületéséhez? Ez a munka végtelenül hosszú.

Amikor új alkotmány szükségessége mellett érvelünk, a demokraták közötti egyetértés könnyűnek látszik. Bár lehetnek komolyan veendő gondolatok arról is, hogy a közmegegyezés folyamata túlságosan bonyolult, és talán hosszabb távon sem lehetetlen együtt élni egy autoriter és egyoldalú Alaptörvénnyel. E szerint az alkotmány nem annyira lényeges, majd a lassan megváltozó politikai gyakorlat magához igazítja a jogrendszer legmagasabb írott normáját, a hatalomgyakorlás intézményes rendszerét és jogaink deklarációját.

A meghatározó vélemény mégis az, hogy a súlyos eljárási és tartalmi hibáktól hemzsegő orbáni Alaptörvénytől meg kell szabadulni. A nehezebben megválaszolható, elvi véleménykülönbségeket rejtő kérdés: mikor?

alkotmányellenes használat

Politikai mérlegelés és az erőviszonyok döntenek el, hogy mennyi idő alatt milyen méretű konszenzust képesek létrehozni a politikai rendszer cselekvői. A modern

alkotmányok történetében mindenre van példa, de ezek egyike sem kínál kész receptet Magyarország számára. Parlamenti viszonyok között a párt-megállapodásokat az aktuális hatalmi érdekek, számítások, politikai formátum, képességek, invenció és racionalitás befolyásolja. Most azonban, hosszú évek autokratikus tapasztalata és a parlamenti alkotmányozó hatalom sanda, alkotmányellenes használata miatt új, demokratikus és a jogállamot visszaállítani szándékozó alkotmányozás nem szorítkozhat pusztán a képviselői intézményekre. A csapdából a társadalmi részvétel lehetőségének megteremtésével lehetne kikerülni.

Itt két nagyobb, tartalmi és időbeli dilemmába ütközünk. Újra és újra el kell oszlatni több alapvető félreértést. Az egyik túl keveset, a másik túl sokat feltételez a társadalmi részvételtől. Népi alkotmányozás természetesen nem létezik, senki nem gondolja komolyan, hogy modern társadalmi viszonyok között spontán népi gyűlések közfelkiáltással kodifikálnak. Ezekkel a véleményekkel vitatkozni sem érdemes. Persze, hiába keresnénk a társadalmi részvétel nyomait a hazai vagy akár regionális történelmünkben. Nincs ilyen minta, nincs erről szóló bevett tudás.

A másik félreértés a részvételt azonosítja a népszavazással és dichotóm (elfogadja vagy elutasítja) döntésre szorítaná. Amitől persze még a demokraták is tartanak, mert nem garantált a megfelelő arányú részvétel: a választók vonakodnak nagy számban az urnákhoz járulni, legfeljebb, ha valami nagyon vonzót ajánlunk. Egy alkotmány nem feltétlenül ilyen. Mielőtt az ingyen sörre vonatkozó kérdéssel kapcsolnák össze az alkotmányról szóló népszavazást, meg kellene fontolni a társadalmi részvétel más formáját. Ez kényelmetlen, mert a képviselői intézmények védett épületeiből kell kilépnünk. De ha lenne rá politikai szándék, felfedezhetnék az eszközöket.

Térjünk át az idő problémájára! Ha a demokratikus politikai erők valóban felismernék a társadalmi részvétel elkerülhetetlenségét a jelenlegi Magyarországon és némi erőfeszítéssel tájékozódna ennek lehetséges módszereiről, beleütköznek egy majdnem általános toposzba: a társadalom érdektelen, passzív, nem akar ilyesmiben részt venni. Csak hosszú távú folyamat eredményeként képzelhető el olyan társadalmi állapot, amelyben sok-sok polgár a szabad idejét áldozza, hogy

alkotmányos kérdésekről, a jogaikról beszéljessen és viták után közös álláspontot alakítson ki. Ez olyan politikai, társadalmi, kulturális készletet feltételez, ami jelenleg nem áll rendelkezésre.

Nehezen vitatható, hogy a kultúra lassan változik. Ha komolyan érvelni akarunk a társadalmi részvétel mellett, a kijelentés *relatív* érvényességét kell bemutatni.

lehet gyors és hirtelen

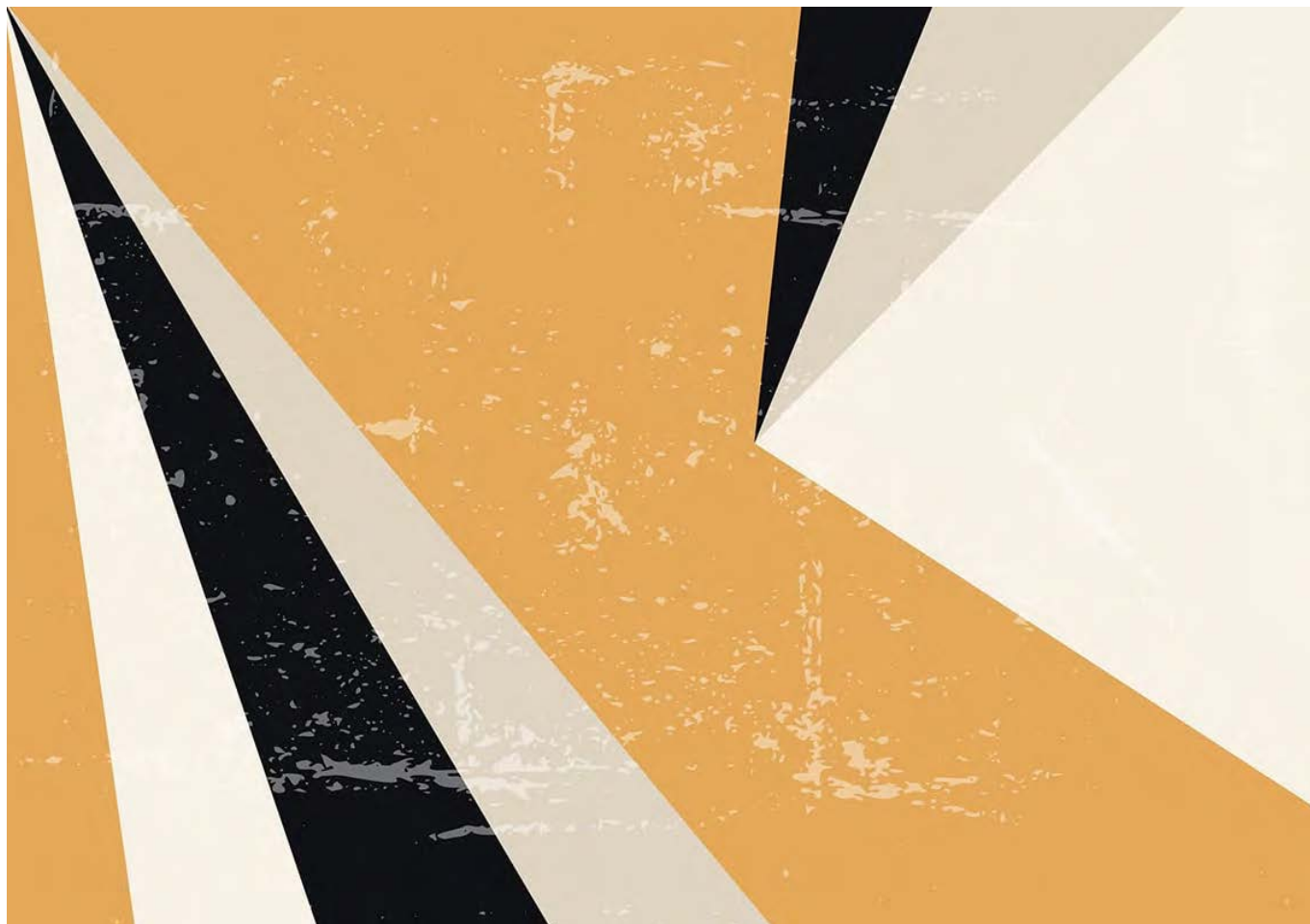
Az eredeti, három évtizeddel ezelőtti figyelmeztetést ismerjük: demokratikus és jogállami intézményeket, piacgazdaságot viszonylag gyorsan lehet létrehozni, az ezek

támogatásához szükséges társadalmi kultúra több generációnyi időt (és szerencsét) igényel. Nem vigasztaló, hogy most nyilvánvalóan igazat kell adnunk a prognózisoknak. De ha mégsem állunk itt meg, várva a kulturális fejlődés automatizmusait, akkor érveket kell találnunk, hogy néha a kulturális változás igenis lehet gyors és hirtelen. Adódnak ilyen helyzetek.

Súlyos válságok idején, nyomasztó bizonytalanságok környezetében a cselekvések és döntések jelentősége megnő, esélyesebbek a befolyásolható töréspontok. A relatív strukturális meghatározatlanság közepette egy-egy eseménynek is döntő és hosszú távú hatása lehet. De csak akkor, ha a szereplők ezt felismerik és a rendszerváltás szükségessége nem csupán szólam. Az autokratikus politikai és jogi berendezkedés, amilyen a jelenlegi magyar is, rengeteg bizonytalansági tényezőt termel, és minél tovább tart, annál nagyobb feszültségeket okoz a különböző szakpolitikai, társadalmi szférában.

Ilyenkor megnyílik az innovatív és persze, kockázatokat számba vevő gondolkodás tere is, végig lehet gondolni, mi történhetne, milyen alternatívák vannak, ki számít cselekvőképes aktornak, milyen következményekkel lehet számolni. A jövő minden kiszámíthatatlanságával is nyitottabbá válik.

Feltéve, hogy a döntések közelében levőknek van képzelőereje, és nem ragadnak le az örökölt útfüggőségek emlegetésénél, a kulturális determinizmus háritó logikájánál.

Ilyenkor sem korlátlanok a lehetőségek, az alternatívák nem végtelenek, szükség van a valóság ismeretére. De lehet esélye a tudatos változtatásnak. Általában felesleges a jogászok között keresni ezeket a cselekvőket, mert ez a hivatás többnyire strukturális okok miatt képtelen innovatív gondolkodásra. Ezért olyan sikeres és feltörhetetlenül szilárd Orbán autokratikus legalizmusa. („Jaj, nincs mit tenni, minden le van papírozva”!) Meg azért is, mert a rezsim törvénybe, sőt, alaptörvénybe foglalt hazugságaival minden eszközzel igyekezett torzítani a jogászok (és más szakemberek), valamint az állampolgárok cselekvési motivációit.

míg rájuk nem omlik

Igaz-e hát, hogy egy erősen megosztott társadalomnak, amely nélkülözi az együttműködés kultúráját is, nagyon hosszú idő kell, hogy eljusson egy konszenzuális alkotmány elfogadásáig? Attól tartok, az ilyen kételyek továbbra is az ismert intézményi tapasztalatokból indulnak ki: pártok, politikusok, parlament. Ezek valóban alig lesznek

képesek maguktól változni, megelégszenek az ismert és kifizetődő logikával – míg rájuk nem omlik a szerkezet. A hosszú időtartam propagálói minden további nélkül elfogadják a társadalmi megosztottság valóban könnyen illusztrálható téziséét, annak ellenére, hogy jól tudjuk, ezt a megosztottságot éppen a politikai szereplők hozták létre.

A jelenlegi magyar politikai és társadalmi válság bizonytalanságai megfelelő lehetőséget adnának, hogy határozott politikai szándékkal, elkötelezettséggel és tudatossággal megpróbáljuk egyes kulturális tényezők viszonylag gyors aktivizálását, esetleg stimulálását: például a nyitottságot a tárgyalásra, a megegyezésre, a másik meghallgatására és a közös álláspont kialakítására. Kétségtelen, erősek a nehezítő körülmények, hiszen a hosszú ideje torzan működő nyilvánosság és nagyfokú elszegényedés nem ideális környezet a nyílt, a másikat megérteni szándékozó, megegyezést kereső beszéd számára. De a válság megteremtette a szükségletet és a lehetőséget a gyors változáshoz, létezik megfelelő eszközrendszer és tudás a véghezvitelhez, csak a politikai akarat és elkötelezettség hiányozhat. Némi önreflexióval a döntéshozók eljuthatnának oda, hogy ne csupán a társadalmi, kulturális környezetben, hanem magukban keressék a visszahúzó erőket.

kép | shutterstock.com